

# دنیای هنر کودکان

همراه با مفاهیم و تفسیر نقاشی کودکان

8-08-1612:44:46 È

زهرا حیدری صوفیانی

ناهید سهراب پور شفتی

سید عباس نیکخواه

|                     |                                                                                                                     |
|---------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| سرشناسه             | حیدری صوفیانی، زهرا، ۱۳۵۴ -                                                                                         |
| عنوان و نام پدیدآور | دنیای هنر کودکان: همراه با مفاهیم و تفسیر نقاشی کودکان / زهرا حیدری صوفیانی، ناهید سهراب پور شفتی، سیدعباس نیکخواه. |
| مشخصات نشر          | رشت : نشر بلور، ۱۳۹۵.                                                                                               |
| مشخصات ظاهری        | ۱۶۸ ص.                                                                                                              |
| شابک                | ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۶-۴۹۳-۵ :                                                                                                 |
| وضعیت فهرست نویسی   | فیبا                                                                                                                |
| یادداشت             | کتابنامه: ص. ۱۶۷ - ۱۶۸.                                                                                             |
| موضوع               | هنر و کودکان                                                                                                        |
| موضوع               | Arts and children :                                                                                                 |
| موضوع               | نقاشی و نقاشی های کودکان -- جنبه های روان شناسی                                                                     |
| موضوع               | Children's drawings -- Psychological aspects :                                                                      |
| شناسه افرده         | سهراب پور شفتی، ناهید، ۱۳۴۱ -                                                                                       |
| شناسه افرده         | نیکخواه، سیدعباس، ۱۳۵۵ -                                                                                            |
| رده بندی کنگره      | ۱۳۹۵ ح ۹ ک ۱۸۰ / NX                                                                                                 |
| رده بندی دیویی      | ۱۰۳ / ۱۰۳                                                                                                           |
| شماره کتابشناسی ملی | ۴۲۴، ۴۴۶                                                                                                            |

## دنیای هنر کودکان

نویسنده: زهرا حیدری صوفیانی  
ناهد سهراب پور شفتی  
سیدعباس نیکخواه  
ویراستار: رحمت اله میرازم  
ناشر: انتشارات بلور  
نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵  
چاپ و صحافی: چاپ زیتون  
شمارگان: ۱۰۰۰  
قیمت: ۱۰/۰۰۰ تومان

نشانی: رشت، خیابان امام خمینی، کوئ افخرا، جنب مسجد، انتشارات بلور

تلفن: ۰۱۳-۳۳۲۴۵۵۷۵ / ۰۱۳-۳۳۲۱۲۲۳۲ / فکس: ۰۱۳-۳۳۲۵۶۶۱۷

همراه: SMS: ۰۰۰۲۰۶۰۵۰۶۰۰۹۰۲۱۹۷۵۱۳۳

## فهرست مطالب

|    |                                                           |
|----|-----------------------------------------------------------|
| ۱۱ | مقدمه                                                     |
| ۱۲ | اهمیت هنر کودکان                                          |
| ۱۶ | نقش معلم                                                  |
| ۲۱ | محرکی از دنیای پیرامونی ما                                |
| ۲۶ | خصوصیات نقاشی کودکان                                      |
| ۲۶ | نقاشی و نخستین گام‌ها در نوشتن                            |
| ۳۰ | نقاشی چیست؟                                               |
| ۳۰ | نقاشی و تفکر                                              |
| ۳۱ | نخستین مراحل نقاشی کودکان                                 |
| ۴۰ | خط نوشتنی و ترسیم                                         |
| ۴۵ | تحول و تکامل خط نگاری                                     |
| ۴۷ | پیاژه تکامل نقاشی کودک در رابطه با مراحل تکامل رشد شناختی |
| ۵۰ | مفاهیم نقاشی کودکان                                       |
| ۵۰ | خط در نقاشی کودکان                                        |
| ۵۷ | شکل آدمک در نقاشی کودکان                                  |

|     |                                                      |
|-----|------------------------------------------------------|
| ۶۴  | نمیرخ .....                                          |
| ۶۷  | صورت یا پرتره .....                                  |
| ۶۹  | ارتباط بین اندازه اشیا و محل قرار گرفتن آن ها .....  |
| ۷۳  | توانایی استثنایی نقاشی در هنرمندان در خودمانده ..... |
| ۷۶  | تجزیه و تحلیل برخی از موضوعات نقاشی کودکان .....     |
| ۹۰  | نقاشی و زندگی عاطفی کودک .....                       |
| ۹۴  | هنر درمان .....                                      |
| ۹۹  | سبک نقاشی .....                                      |
| ۱۰۱ | نقاشی تصویری .....                                   |
| ۱۰۱ | نقاشی انتزاعی .....                                  |
| ۱۰۱ | آشنایی با هنر اسلامی .....                           |
| ۱۰۸ | آموزش هنر خلاقانه .....                              |
| ۱۱۳ | اصول آموزش هنر خلاقانه .....                         |
| ۱۱۴ | خلاقیت و هنر مدرن نقاشی کودکان .....                 |
| ۱۱۹ | طرحهای برای خلاقیت .....                             |
| ۱۱۹ | آشنایی با هنر تجسمی .....                            |
| ۱۲۵ | نشانه‌های حرکت در تصاویر .....                       |
| ۱۲۹ | به کار گیری رنگ .....                                |
| ۱۳۴ | توسعه نمایش فضا .....                                |
| ۱۳۷ | تفسیر نقاشی خانواده .....                            |
| ۱۳۸ | سطح ترسیمی .....                                     |
| ۱۴۱ | ناحیه ترسیم .....                                    |

- ۱۴۳..... جهت نقاشی
- ۱۴۶..... تفسیر روان تحلیل گری
- ۱۴۷..... چگونگی بیان گرایش ها و دفاع ها
- ۱۴۷..... ارزنده سازی و نارزنده سازی شخص اصلی نقاشی
- ۱۶۴..... نقاشی و درمان هنری
- ۱۶۷..... منابع

8-08-1612:44:46 È

## پیش‌فتار

هنر ربان عشق و عشق آغاز شناخت خویش و خداست. اثر حاضر خلاصه، گردآوری و تجربیات شخصی در زمینه هنر کودکان می‌باشد. در این منبع چگونگی بکارگیری هنر و همچنین مفاهیم و تفسیر نقاشی که در کان به زبان ساده آمده است و برا همه‌ی اقشار از جمله معلمان، ربان، دانشجویان و اولیا و همه‌ی کسانی که دوستدار کودکان هستند قابل استفاده می‌باشد.

امید است با شناسایی بهتر دنیای کودکان قدمی در راه پرورش بهتر استعدادها و خواسته‌هایش برداریم.

در اینجا لازم می‌دانم از همه‌ی اساتید، همکاران و دوستان تشکر و قدر دانی نمایم.

در خاتمه از همکاران اساتید اولیا و دانشجویان گرامی تقاضا دارم اشکالات و ایرادات به بنده اطلاع دهند و از بذل توجه و راهنمایی شما سپاسگذارم.

زهرا حیدری

تیر ۱۳۹۴

بی شک در این ابر پدیده بشری که وام دار بخش بزرگی از مواهب الهی بود، در ساحت‌های گوناگون تمدن انسانی حضوری قابل توجه و تأثیر برانگیز داشته است، نیاز بشر اولیه به خوراک و تسخیر عوامل مادی طبیعی بهانه ای بوده است، تا او بتواند با تکیه بر ذوق فطری خویش نسبت به خلاقیت هنری (عالباً تجسمی) زده که درگاه دیگر با مهار این نیازهای مادی، با دیدگاه زیباشناسی خود توانسته است احساسات و افکار خود را ابراز دارد، با این رویکرد می‌شود چنین نتیجه گرفت که هنر، سرچشمه‌ی نیازمندیهای ابتدایی (مادی)، درونی (عاطفی) و احساسی بشر بوده، که در گذر زمان شکل‌های متنوعی به خود گرفته است. «هنر بیشترین اهمیت خود را در زندگی اجتماعی انسان نشان داده است یک ضرب‌الحال آلمانی می‌گوید: هر انسان تنها به نان زنده نیست». بسیاری از فرهیختگان جهان اعتقاد دارند که اگر چه انسان برای زنده ماندن به خوردن نیازمند است، اما روح و روان آدم نیز به غذا احتیاج دارد. و

این غذا چیزی جز یک اثر هنری نیست، همان گونه که غذای فاسد جسم آدمی را می‌آزارد، هنر فاسد نیز جان و روان انسان را به تباهی می‌کشانند. در تمامی طول تاریخ زندگی بشر، هنر همواره دارای ویژگی با اهمیت دیگری نیز بوده و هست و آن هم بهره‌گیری از هنرها در جهت آموزش و پرورش کودکان است. از طریق هنرها، در صورتی که به درستی و اصولی بکار گرفته شوند، می‌توان نسلی سالم، بالنده و با فرهنگ تربیت کرد. هنر قادر است در ساختار نگرش کودکان به پیرامون خود تحولی منطقی به وجود آورد تا بتواند جامعه را بهتر بشناسد، زندگی اجتماعی را درک کند، اهمیت کار گروهی را دریابد، اما به تنهایی خود شکل و نظامی بدهد.

### اهمیت هنر در دوره ابتدایی

کودکان از سالهای آغاز تولد در برابر سداهایی چون سرود موسیقی به هیجان آمده و اغلب نسبت به آن واکنش نشان می‌دهند. این واکنش اکثراً با حرکتهای موزون بدنی همراه است و از همان هنگام که کودک لب به سخن گفتن می‌گشاید از تکرار دلام موزون لذت می‌برد. تلاش کودکان در کاربرد واژه‌ها و عبارات آهنگین و قافیه پردازی در گفتار روزمره آنان، از ویژگیهای عمده زبان در سالهای کودکی است. اهمیت این نکته هنگامی بیشتر به نظر



می‌رسد که به تلاش آنان در آفرینش عبارات موزون توجه داشته باشیم که این نمایانگر استعداد و علاقه مندی آنها در زمینه‌های خاص فعالیت‌های ادبی و کلامی است.<sup>۱</sup> همانطور که آقای محمدپور در کتاب آموزش هنر چنین آورده است: مهمترین اهمیت فعالیت‌های هنر در آموزش و پرورش وسیله ارتباط فکر و بیان است که از طریق آن می‌توان ارتباط مؤثری با دیگران برقرار کرده و آنرا برای تربیت عقاید، عاطفی و اجتماعی افراد بکار برد. این امر موجب بروز تمایلات، افکار، احساسات و تجارب فرد می‌گردد. در مدارس می‌توان از طریق آموزش هنر به پرورش گرایش‌های مطلوب تقویت ارزشها و فرهنگهای موردنظر دانش آموزان پرداخت و از آن به عنوان وسیله ای مؤثر در جهت آموزش مفاهیم و اصول رشد از جنبه‌های خانوادگی، اجتماعی، اخلاقی و افرادی افراد بهره مند شد.<sup>۲</sup> ایجاد فعالیت‌های هنری به ویژه در هنرهای موسیقایی و تجسمی استفاده از نیمکره‌ی راست را در بر می‌گیرد که این فرایند در بالانس و تعادل فکری و روحی و روانی بچه یادانش آموخته و ضروری به نظر می‌رسد این تمهیدات زمینه و بستری است که کودک یا دانش آموز با ارائه‌ی خلاقیت‌های هنری می‌تواند هم به تخلیه روحی - روانی نائل آید و هم به موجودی دارای ظرفیت قابل فهم و درک برای پذیرش بهتر تغذیه‌های علمی و آموزشی تبدیل گردد.

۱- نقش هنر در آموزش و پرورش و بهداشت روانی کودکان

۲- آموزش هنر در مدارس دوره ی ابتدایی

هنرهای تصویری و تجسمی به لحاظ دانش حس دیداری ماندگارتر از هر چیز دیگری در حافظه‌ی انسان نقش می‌بندد و از تصاویر سنگ نگاره‌های دوران غار نشینی مانند تصاویر گاوهای وحشی در غارهای التامیرای اسپانیا و لاسکوی فرانسه گرفته تا نقوش انتزاعی اندالاهای کودکان و تصاویر و نقوش گرافیکی و تجدیدی مدرن با مکتب و دبستان‌های خاص، همه و همه این نکته را در ذهن متبادر می‌سازد که ذهن، مانتر جاودانه تر از شنیدن و گفتن است.

این نظریه با ابدان جا رهنمون می‌شود که به خاطر جذابیت‌های هنری بدنی و تجسمی نزد کودکان با این وسیله (شکل و تصویر) بهتر می‌توان مسائل نامفهوم مانند ریاضیات و دیگر علوم به ظاهر سخت را به آنان تفهیم نمود. داستان‌های مصور و تصاویر متحرک (پویانمایی) همیشه جذاب‌تر از داستان‌های شفاهی یا سخنرانی نزد بچه‌ها هستند.

«درس هنرهای تجسمی در زمینه تعلیم تربیت و کشف استعدادهاى خلاقه دانش آموزان نقش حیاتى داراى این رشته‌ی درس قادر است یک انسان کوچک را به سوی جهان خلاقیتها راهنمایی کرده، او را با گنجهای گرانبهای فرهنگ هنر و نقاشی آشنا سازد. این رشته همچنین قادر است برای یک کودک، نخستین شادیهای ناشی از ورود به جهان خلاقیتها و کشف زیباییها را به ارمغان آورد و شادی خلاقیت، یکی از بزرگترین شادیهای انسان است، چون اثر آن در تمامی وجود کودک ریشه می‌دواند و او را از

نیروی اعتماد به نفس سرشار و تبدیل به انسان کامل، مستقل، منطقی و مفید برای جامعه می‌کند.<sup>۱</sup>

از ویژگیهای هنر در دبستان در درجه‌ی اول سبب برانگیخته شدن احساسات مثبت در دانش آموزان می‌گردد، در جریان تدریس هنر نقاشی استعدادهای خلاقه هر یک از دانش آموزان با توجه و تشویق اولیای دبستان شکوفا می‌گردد و نیز با فرهنگ معاصر و کهن این هنر نیز آشنا می‌شوند و هنر تنها راه پرورش فکری و برخورداری از احساسات مثبت، درک زیباییها و نیکی‌های جهان هستی است.

با توجه به این اوصاف و با اینکه هنر از دروس پر اهمیت در مدارس ابتدایی است، ولی متأسفانه برخی از آموزگاران چنانکه باید و شاید در آن زمینه از خرد مهارت نشان نمی‌دهند، اگر چه درس

نقاشی در تمامی کلاس‌های ابتدایی حداقل یک بار در هفته تدریس می‌نمود اکثر دانش آموزان خلاقه و مفیدی به آن نشان

می‌دهند، در حالی که متأسفانه برخی از اولیای مدارس این درس را جدی نمی‌گیرند.

باید توجه داشت که بی‌اعتنایی به این امر بهر حال ممکن است حتی در کار دانش آموزان سایر دروس و تعلیم و تربیت همه جانبه‌ی کودکان ایجاد وقفه کند. اگر انسان بتواند زیبایی‌ها، یک‌ها و حاصل دسترنج هموعان خود را با تمام وجود احساس و درک نماید، هرگز مرتکب عمل خلاف نمی‌شود. ولی متأسفانه کمتر کسی

در تعلیم و تربیت فرزند خود به این نکته‌ی مهم توجه دارد. آیا ما فرهنگ اخلاق و معنویات را به فرزندان خود می‌آموزیم؟ آیا آنها قادرند جهانی را که در آن زندگی می‌کنند، آنطوری که هست درک کنند و به آن دلبسته شوند؟

با همه‌ی این توضیحات و توصیفات، ضرورت پردازش و توجه کارشناسان به درس هنر و برنامه‌های هنری ایجاب می‌کند که زنگ هنر شایسته‌ای است مختص به خلاقیت‌های هنری کودکان یا دانش آموزان باشد، اعتبار بخشیدن به این درس با ایجاد زمینه‌های تئوریک و ترغیبی ارزشمندی هنر را نزد مخاطب (دانش آموزان) دوجانبه می‌کند. اما در این رقابت استعدادهای درخشان بچه‌ها کشف گردد و معلم بتواند آنها را برای آشنایی با رشته‌های هنری هدایت نماید. این اتفاق می‌موسس لازم حمایت همه‌جانبه اولیا و معلمان و در دسترس بودن ابزار هنر می‌باشد.

### نقش معلم

کودکان در مدرسه به درک، تشویق، راهنمایی و رهبری معلم و دلسوز نیاز دارند. آنها در دوستی، پسندیدن، رقابت سازنده و رقابت هوشی همکلاسی‌هایشان نیز پیشرفت می‌کنند. بنابراین کودک باید برای رشد از آرامش احساسی، اعتماد به نفس، تکاپوی تکاملی، خلق کنج‌کاو و محیط پرورش دهنده در خانه و مدرسه برخوردار باشد.<sup>۱</sup>

معلم در وهله اول بایستی مهارت‌های لازم در کار خود داشته باشد تا بتواند شرایطی را به وجود آورد تا دانش آموزان بتوانند در فضایی مطبوع و خوشایند با هنر خود صادقانه رفتار نمایند. بتوانند بدون تکلیف و تکلف تمایل قلبی به کار خود داشته باشند خودآگاه و ناخودآگاه خویش را سرخوشانه به کار گیرند و در دنیایی از کشف و شهو، همچون عارفی مست و شیدا احساس خود را ابراز کنند. خودم به سراغ مشاهده کردم که معلمی که از هنر چیزی نمی داند و مهارت‌ها و توانایی‌های لازم را در این زمینه ندارد به هر صورت ممکن می‌خواهد از زندگی هنر خلاص شود، دانش آموزان را با درسهای دیگر مثل ریاضی، علوم به بهانه‌های مختلف مشغول می‌کند. معلمی که رکن مهم آموزش است، اگر از لحاظ تخصصی اطلاعات لازم را در این زمینه نداشته باشد نمی‌تواند آموزش صحیح ارائه دهد و کلاس هنر را سرزنده و شاداب نگه دارد.

آموزگار در هنگام تدریس هنر همانند سایر رشته‌های درس ویژگی‌های رشد فکری و جسمانی کودکان را نیز باید مورد توجه قرار دهد. در این مورد، مخصوصاً توجه به حالت روحی کودکان و نشان دادن مهارت در نحوه برخورد با آنان و جلب اعتمادشان از راه ارائه‌ی کمک‌های لازم، در جریان برخورد با مشکلات اهمیت زیادی دارد. که می‌تواند یک آموزگار کلاسهای ابتدایی را در مقابل حتی کارشناسان نقاشی که اغلب فاقد آمادگی لازم روانی- تعلیم و تربیتی

برای آموزش دادن هنرهای تجسمی می‌باشند، در اولویت قرار دهد.<sup>۱</sup> در تمامی دوره‌ی ابتدایی از پایه اول تا پایه پنجم علاقه‌ی بچه‌ها به هنر و نقاشی بی حد است. همچنانکه در کتاب هنر در مدرسه آمده: «معلم با تدریس هنر، کار موفقی انجام می‌دهد، زیرا بچه‌ها انجام فعالیت‌های هنری را دوست دارند، زیرا همه‌ی ما از تمایل فطری برای استفاده از دست‌های خود و نیز مواد لازم به عنوان ابزارهایی برای بیان هنری برخوردار هستیم.»

اگر معلمان قصد دارند در کار هنری موفق باشند و بتوانند این علاقه دانش آموزان را برسانند و کلاس شاداب در زنگ هنر داشته باشند باید از کسب مهارت‌های لازم، آموزش برنامه ریزی شده ببرد داشته باشند آموزش برنامه ریزی شده ای که متعادل برای دانش آموزان هر پایه تا آنان از زندگی غنی آکنده از زیباییها لذت ببرند، آن وقت آموزش هنری می‌تواند جایگاهی بس ارزشمند در این میان برای خود کسب کند. کودکان امروز، آینده سازان فردا، پدران و مادران و به عبارتی دیگر مصرف کنندگان بزرگسال هنر هستند. آنان شهروندان و سیاستمدارانی می‌شوند که مسئولیت پروژه‌های محیطی را که مستلزم آگاهی از مفاهیم هنر و طراحی است را بر عهده خواهند گرفت. آنان فعالانه در تصمیم گیریها شرکت خواهند کرد و بنابراین اگر از آموزش صحیح در هنر و طراحی برخوردار



شوند، اگر در زمینه زیبایی شناسی کاری انجام دهند، بی شک با درک بهتری است و تلاش خواهند کرد که کار خود را با کیفیت بصری حساب شده ای ارائه دهند. پس کودکان باید اصول زیبایی شناسی و طراحی همچون رنگ، الگو، حالت، شکل، سطح، ساختار و تربیت را که عناصر اصلی «آئین دیداری» می باشند، تجربه و درک کنند این عناصر خشت های بنای هنر می باشند.

معلمان با شکوفا ساختن حس زیبایی شناسی دانش آموزان، این توانایی را به آنان خواهند داد که اشیاء و نیز محیطی بسازند که از نظر زیبایی شناسی دل پیسنده باشند. شکوفا شدن حس زیبایی شناسی در دانش آموزان همچنین بر درک آنان برای فهم آثار هنری دیگران خواهد افزود.

یک معلم خوب در هر حالی موفق خواهد شد حتی در یک ابزار مخروبه یا در یک مرزعه و معلم حتی خوب در هر زیبایی می تواند تعلیم و تربیت متری ا ارائه دهد، درحالی که معلم ناتوان، برای تدریس ضعیف خود دائماً بهانه می آورد حتی برای تدریس در یک قصر با شکوه نیز با مشکل مواجه خواهد شد.

همین طور که گفته شد اولین کار معلم برنامه ریزی است مراحل برنامه ریزی برای درس هنر:

۱- ابتدا معلم باید به کلاس و مدرسه خویش نگاه دقیقی بیندازد و از وضعیت موجود و امکانات که در محیط و مدرسه و کلاس موجود است اطلاع دقیقی بدست آورد و روی کاغذی مکتوب کند.